

KRZYŻ Z KOŚCIOŁA ŚWIĘTEGO DAMIANA

Krzyż św. Damiana, o którym jest mowa w tym miejscu znajduje się obecnie w Bazylice św. Klary w Asyżu. Za czasów św. Franciszka (1182-1226) umieszczony był w kościółku San Damiano tuż za murami miasta. To właśnie dzięki temu krzyżowi Poverello odczytuje swoje powołanie. W procesie nawrócenia Biedaczyny odegrał on istotną rolę, ale jednocześnie przemawia i dzisiaj do każdego, kto naśladuje Chrystusa na wzór św. Franciszka z Asyżu. W tym też krzyżu wielu z nas odnajduje źródło i potwierdzenie swojego powołania. Słowa Chrystusa: „Idź i odbuduj mój dom, który jak widzisz popada w ruinę”, wydają się być wciąż aktualne dla tych wszystkich, którzy rozpoczynają swoje życie wraz z św. Franciszkiem - wielkim miłośnikiem Chrystusa ukrzyżowanego.

Fakt wzrastającego zainteresowania, a przede wszystkim kultu dla krzyża św. Damiana, świadczy wyraźnie o tym, iż wizerunek Chrystusa ukrzyżowanego nadal do

nas przemawia. Przykładem jego aktualności wśród ludzi poszukujących Pokoju i Dobra są wizerunki krzyża św. Damiana w naszych domach czy kaplicach oraz znana wśród młodzieży franciszkańskiej piosenka pt. „Krzyż w San Damiano”.

Wobec rosnącej czci krzyża św. Damiana chcę przybliżyć jego treść, gdyż jak do tej pory nie doczekał się on szerszego opracowania w języku polskim. Uzupełnienia, które wykorzystałem przy tłumaczeniu zaczerpnąłem z poniższych pozycji: Marc Picard, *The Icon of the Christ of San Damiano*; Lothar Hardick, *Das Kreuzbild der fraziskanischen Berufung*; Ignazio Omaechevarria, „Croce” - *Dizionario Francescano*.

Krzyż ten jest jednocześnie ikoną. Oznacza to, że nie można traktować jej jak zwykłego obrazu czy innego dzieła sztuki. Zanim twórca ikony ją namalował, najpierw przemodlił treść tego, co nam przekazuje. Wynika z tego jakby podobna powinność dla odbiorcy. By umieć właściwie odczytać ikonę, trzeba ją wpierw długo kontemplować. Stąd zanim przejdziesz do poznawania szczegółów tej ikony proponuję Ci, abyś skorzystał ze słów „*Modlitwy św. Franciszka przed krzyżem w San Damiano*”.

o. Sergiusz M. Bałdyga OFM

Modlitwy świętego Franciszka z Asyżu odmówiona przed krzyżem w San Damiano

Najwyższy, chwalebny Boże,
rozjaśnij ciemności mego serca
i daj mi, Panie, prawdziwą wiarę,
niezachwianą nadzieję
i doskonałą miłość,
zrozumienie i poznanie,
abym wypełniał Twoje święte i prawdziwe posłannictwo.

KRZYŻ ŚWIĘTEGO DAMIANA – WYJAŚNIENIE

Oddanie

Wkrótce po swoim nawróceniu, Franciszek prowadził samotne życie poza murami Asyżu. Pewnego styczniowego dnia 1206 roku mijając zniszczony kościółek znany jako San Damiano, usłyszał głos mówiący do niego, aby wszedł tam do środka i pomodlił się. Wszedł i klęknął przed krzyżem. Nastąpił czas kontemplacji i ekstazy. Podczas wpatrywania się w krzyż Franciszek ujrzał poruszające się wargi Jezusa i usłyszał słowa: „*Franciszku idź i odbuduj mój dom, który jak widzisz popada w ruinę*”. Biedaczyna przepełniony radością i podziwem natychmiast wstał, aby wykonać polecenie.

Początkowo skoncentrował się na odbudowie kościółka San Damiano i okolicznych kapliczek. Ale kiedy Pan obdarzył go wieloma naśladowcami, zrozumiał polecenie odrodzenia życia w ludzie Bożym. Jego zadanie zostało potwierdzone przez papieża Innocentego III, który miał sen o Kościele w kształcie Bazyliki św. Jana na Lateranie przechylającej się tak, jakby miała się załamać i jakiś mały człowiek zatrzymał ją od zawalenia. Gdy papież rozpoznał w Franciszku tego małego człowieka ze swojego snu, zatwierdził Zakon franciszkański i jego regułę życia (1209 lub 1210 r.).

Poprzez wieki, krzyż symbolizował franciszkanom misję odnowy Kościoła.

Typ krzyża

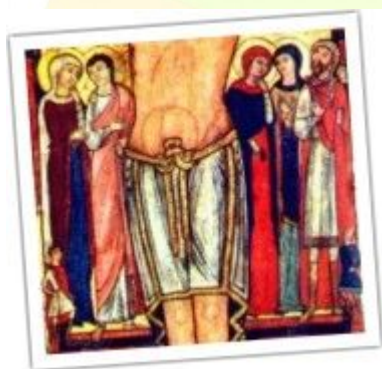
Krzyż ten jest zwany ikoną krzyża. Zawiera wizerunki ludzi, których obecność ma znaczenie w odczytaniu symboliki krzyża. Tradycja takich krzyży rozpoczęła się w Kościele Wschodnim i została przeniesiona przez mnichów syryjskich do Umbrii (region Italii). Krzyż Św. Damiana był jednym z wielu krzyży namalowanych z podobnymi, postaciami w XII wieku w Umbrii. Imię malarza jest nieznane. Celem tej ikony było ukazanie znaczenia owego wydarzenia i wzmocnienie ludzkiej wiary. Wnioski te zostały osiągnięte na podstawie badań historycznych krzyża i związanej z nim literatury.

Autor uznał również za pożyteczne porównanie krzyża św. Damiana z podobnymi sobie w sztuce umbryjskiej (np. do szkoły autorstwa Giunto Pisano; jego ikona pochodząca prawdopodobnie z 1236 roku znajduje się obecnie w muzeum przy klasztorze Porziuncola w Santa Maria degli Angeli; warto także zwrócić uwagę na krzyż z XII wieku umieszczony

nad ołtarzem głównym w Bazylice św. Klary w Asyżu). W 1938 roku krzyż został odnowiony i przywrócony swojemu pierwotnemu wyglądowi.

Chrystys ukrzyżowany

Jezus Chrystus jest ukazany jako postać zraniona, ale i silna. Stoi prosto i zdecydowanie. Jego aureola już ukazuje wizerunek chwalebny krzyża. Biel i jasność ciała Pana kontrastuje z ciemnoczerwoną i czarną barwą wokół ciała i dlatego uwydatnia wyniesienie Jezusa. Użyty zestaw barw podkreśla życie boskiej natury w ciele przeszytym gwoźdźmi na rękach i nogach, okaleczonym przez koronę cierniową na głowie i przez włócznię żołnierza w Jego boku. Ów wizerunek Pana kontrastuje z triumfalnym, królewskim Chrystusem malowanym na krzyżu w poprzednich wiekach oraz z cierpiącym, umierającym, ukrzyżowanym Chrystusem, przedstawianym ogólnie przez artystów począwszy od XIV wieku. Pan w porównaniu z innymi postaciami jest ukazany w naturalnej wielkości. Jest to zrobione po to, by zwrócić naszą uwagę na Jezusa - Osobę, która ma być uwielbiona. Ponad głową Jezusa znajduje się inskrypcja w języku łacińskim: Jezus z Nazaretu Król Żydowski (IHS NAZARE REX IUDEORU).

Główni świadkowie

Kolejne, szczególnie wyeksponowane ze względu na wielkość figury to, świadkowie ukrzyżowania i najbliżsi Jezusa jako Pana. Po lewej stronie znajduje się Maryja - Matka Jezusa, św. Jan (umiłowany uczeń, któremu Jezus powierzył swoją Matkę).

Po prawej zaś, widzimy Marię Magdalenę, Marię matkę Jakuba oraz setnika, który w Ewangelii wg św. Marka wyznał: „Prawdziwie ten człowiek był Synem Bożym” (Mk 15, 38). Zarówno Maryja jak i Maria Magdalena mają ręce tak ułożone,

że dotykają one swoich policzków, wyrażając wyjątkowy smutek i żal. Ten gest był powszechnie stosowanym środkiem ekspresji w sztuce sakralnej XII i XIII wieku. Pierwsi czterej świadkowie są świętymi, którzy poświęcili swoje życie dla Pana i dlatego też ukazani są z aureolami. Setnik jest przedstawiony w klasycznej pozycji świadka chrześcijańskiego. Trzy palce jego prawej dłoni są ułożone w tradycyjny znak, który oznacza „Ja mówię”. W kontekście chrześcijańskim oznacza to: „Zaświadczam, że Jezus jest Panem”. (Istnieje również druga tradycja, która widzi w tym sposobie przedstawienia postaci setnika mówiącego do Jezusa: „I dlatego ja sam, nie uważałem się za godnego przyjść do Ciebie. Lecz powiedz słowo, a mój sługa będzie uzdrowiony” (Łk 7, 7). Na tej podstawie obserwator, który jest widoczny nad ramieniem setnika, jest utożsamiany jako uzdrowiony sługa. Owa refleksja może być pożyteczna, ale prawdopodobnie nie była zamierzona przez artystę).

Świadkowie mniejsi

Trzy mniejsze figury umiejscowione poniżej głównych świadków ściśle wiążą się z ukrzyżowaniem Jezusa. Po lewej stronie znajduje się Longinus rzymski żołnierz, który przebił włócznią bok Jezusa (zob. J 19, 33). Krew tryskająca z ramienia Jezusa spływa od łokcia prosto w dół na zakrytą stronę twarzy Longinusa. W innych „obrazach” krew spływa na oko Longinusa, który według tradycji został uleczony ze ślepoty na jedno oko w czasie krzyżowania Jezusa.

Po prawej zaś stronie (na tej samej wysokości) znajduje się Stephaton.

Malarstwo umbryjskie, przedstawiające ukrzyżowanie, regularnie ukazuje Longinusa i Stephatona jako istotne figury u stóp krzyża. Stephaton jest identyfikowany z żołnierzem, który dał Jezusowi gąbkę namoczoną winnym octem (zob. J 19, 28-30).

Imię Stephaton jest przekręconą formą pochodzącą od greckiego słowa oznaczającego gąbkę. Postać ta trzyma drzewiec i gąbkę w ten sam sposób w jaki Longinus trzyma włócznię. Renowacja ikony w 1938 roku nie odkryła drzewca i gąbki, ale były one niewątpliwie oryginalną częścią malowidła. Warto także zwrócić uwagę na strój Stephatona. Podczas gdy długość jego ubioru do kolan) charakterystyczna jest dla rzymskiego stroju, to jednak pozostała jego część sugeruje, iż jest to strażnik Świątyni Żydowskiej.

Obserwator

Zza lewego ramienia setnika wyziera mała twarz postaci utożsamianej wcześniej z uzdrowionym sługą setnika. Wydaje się jednak, że jest inaczej. Nie ma żadnej wskazówki, że setnik obecny przy ukrzyżowaniu to ta sama postać, której syn został uzdrowiony. Co więcej, bliższe spojrzenie na twarz obserwatora odsłania czubki głów jakby trzech innych osób. Dlatego obserwator uważany jest za pierwszą osobę w tłumie gapiów. Jest to bardziej prawdopodobne niż sugestia, iż obserwator posiada twarz artysty, który miałby zgodnie z ówczesną praktyką, potwierdzić w ten sposób swoje autorstwo i uwiecznić siebie jako Chrystusowego świadka.

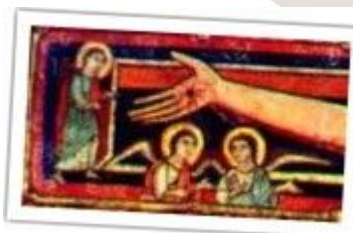

Aniołowie

Postacie sześciu aniołów są poruszone wydarzeniem krzyża. Są oni umieszczeni na

obu poprzecznych jego końcach. Ich gestykulacja rękami wskazuje na dyskusję o tym cudownym misterium - śmierci Syna Bożego.

Równocześnie aniołowie wzywają nas do zadumy i uwielbienia tej tajemnicy razem z nimi.

Święci patronowie

U stóp krzyża widzimy mało wyraźne wizerunki sześciu figur. Jedynie dwie postaci są dostrzegalne. Przedstawiają one patronów Umbrii: świętych Jana i Michała. Według tradycji przypuszcza się, iż miały się tam jeszcze znajdować podobizny św. Rufina, św. Jana Chrzciciela, św. Piotra i św. Pawła.

Kogut

Po prawej stronie malowidła, obok lewej łydki Jezusa, znajduje się mały kogut. Jest on znakiem zdrady Piotra i umieszczony tam został jako ostrzeżenie dla nas wszystkich przed zarozumiałością, pewnością, zadufaniem w wierze. Musimy nieustannie zwracać się ku Ukrzyżowanemu Panu i pragnąć łaski potrzebnej nam w życiu (J 18, 25-27).

Niebiańskie powitanie

U góry krzyża widzimy Jezusa odzianego w królewskie szaty, trzymającego krzyż jako zwycięskie berło. Pan wychodzi z grobu i wstępuje na dwór niebiański. Dziesięciu aniołów gromadzi się wokół Niego. Pięciu z nich mając wyciągnięte ręce wita Jezusa, który sam ma rękę podniesioną w geście pozdrowienia.

Prawa ręka Boga

Na samej górze krzyża widać prawą dłoń Ojca z wyprostowanymi dwoma palcami. Gest ten oznaczał wskrzeszenie Jezusa. Może to być także rozumiane jako błogosławieństwo Boga Ojca na wszystko, co Jezus uczynił oraz przyjęcie Go przez Ojca.

Podstawa krzyża

Niektórzy z interpretatorów czarną przestrzeń u stóp krzyża kojarzą z obrazem otchłani, do której Jezus zstąpił przed wstąpieniem do swego Ojca. Widzą także w czarnym tle za ramionami Jezusa otwarty grób i figury u dołu krzyża przedstawiające świętych Starego Testamentu uwolnionych z otchłani. Ta interpretacja wydaje się jednak mało prawdopodobna i być może pochodzi z sugestii wysuwanych przed 1938 rokiem.

Zakończenie

Jesteśmy jako pierwsi powołani do tego, by widzieć w krzyżu paschalną tajemnicę śmierci, zmartwychwstania i wniebowstąpienia Jezusa. Malarz pragnie byśmy umieli połączyć części owej tajemnicy. Widzimy cierpienie powiązane z ranami; widzimy razem ludzką i boską naturę; widzimy powstanie z grobu i wstąpienie do nieba; widzimy, że to wszystko jest uczynione mocą Bożą. Ale przede wszystkim widzimy Chrystusa

zwycięskiego, ukazanego w chwale (na co wskazuje między innymi twarz i głębokie perspektywiczne spojrzenie Pana Jezusa). W tym miejscu może zrodzić się pytanie: co więc jest przyczyną wyjątkowości omawianej ikony? Wysunięte bowiem wnioski mogą odnosić się do wielu podobnych ikon czy wizerunków Chrystusa ukrzyżowanego pochodzących z XII i XIII wieku. Tę swoją odmienność i wielkie znaczenie zawdzięcza nie tylko autorowi, ale w głównej mierze św. Franciszkowi.

Otóż można powiedzieć, że św. Franciszek był planem Boga Ojca, a krzyż jednym z elementów planu Bożego. Przez analogię można również przyjąć, iż tak jak Bóg Ojciec powoła Syna swego gdy nadeszła pełnia czasów (Wcielenie) i odebrał Go na Golgocie, tak Franciszek został wezwany przed krzyżem św. Damiana do świadczenia o Miłości, która nie jest kochana, aż do miłości serafickiej uwieńczonej stygmatami Męki Pańskiej na Górze Alwernii (1224). Cześć i szacunek Biedaczyny z Asyżu dla Chrystusa ukrzyżowanego utwierdza nas w przekonaniu, że „prawdziwa Miłość karmi się z krzyża” (bł. o. Pio) i kieruje nasze serce w stronę tegoż Misterium.

Michael Scanlan TOR

tłum. o. Sergiusz M. Bałdyga OFM

Stylizowane logo Trzej Towarzysze, przedstawiające sylwetkę człowieka z ramiuniami w kształcie krzyża, w kolorach zielonym, żółtym i szarym. W dolnej części logo znajduje się napis "TRZEJ TOWARZYSZE" w kolorze żółtym.

TRZEJ
TOWARZYSZE